

Magyar nyelv és irodalom

A MINTA ÖSSZETÉTELE

A magyar nyelv és irodalom vizsgája a jegyzőkönyvek tanúsága szerint rendben lezajlott. 571 középszintű írásbeli vizsgát tett tanuló eredményét értékeltük, az elemzett emelt szintű írásbeli dolgozatok száma 81. A középszintű vizsgát tevők részmintájában a tanulók által kitöltött kérdőívek alapján 289 gimnáziumi és 222 szakközépiskolás tanulóval, 246 fiúval és 265 lánnyal számolhattunk¹. A szóbeli vizsgát középszinten az írásbeliző diákok egyharmada tette le, az emelt szintű szóbeli vizsgát minden írásbeliző abszolválta.

AZ ÍRÁSBELI VIZSGA

Mind a vizsgakövetelmények, mind a vizsgaleírás számos új elemet tartalmaz, így az írásbeli és a szóbeli kompetenciák vizsgálatát az eddigiektől jórészt eltérő feladattartalmakkal. E tartalmak új írásbeli és szóbeli műfajokat, új feladathelyzeteket is jelentenek. A vizsgaleírás az alább közölt összegző táblázatnak megfelelően jelentős mozgásteret biztosít a konkrét feladatok kijelölésében (pl. a szövegek kiválasztásában, a szempontokban). Ez érvényes a szövegértési feladatsorra és a szövegalkotási feladatokra egyaránt. Így a próbaérettségi feladatsora szerkezetében mindkét szinten képviselni tudta a vizsgaleírásban foglalt kompetenciákat, műfajokat és feladattípusokat, ahogyan az alábbi táblázat összegzi.

1. táblázat: A magyar nyelv és irodalom érettségi vizsgája

Vizsgaszintek			
Középszint		Emelt szint	
ÍRÁSBELI VIZSGA (240 PERC) 100 pont			
Az írásbeli vizsga központi tételsor.			
Szövegértési feladatsor (40 pont)	Érvelés <i>vagy</i> Egy mű értelmezése <i>vagy</i> Összehasonlító elemzés (60 pont)	Nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor (40 pont)	Szövegelemzés (25 pont) és reflektálás egy jelenségre (20 pont) és gyakorlati írásbeliség (15 pont) (összesen 60 pont)
A Magyar helyesírási szótár használható a vizsgán.			
Az értékelés központi értékelési útmutató alapján történik. A helyesírási hibák miatt összesen 15 pont, a nehezen olvasható írás miatt 3 pont vonható le.			
A vizsgázó diák tanára javít és értékeli.		Két külső szaktanár értékeli.	
SZÓBELI VIZSGA 50 pont			
A 20-24 tételt a vizsgáztató tanár állítja össze.		A 25 témakört külső vizsgabizottság jelöli ki.	
Egy nyelvi tétel kifejtése	Egy irodalom tétel kifejtése	Egy nyelvi tétel kifejtése	Egy irodalom tétel kifejtése
Az értékelés központi, témafüggetlen szempontsor alapján történik.			
A vizsgázó diák tanára, illetve a vizsgabizottság értékeli.		Külső (vizsga)bizottság értékeli.	

Míg a fenti vizsgamodellt érvényesíteni tudtuk, addig a feladatok szempontjainak (a megjelölt problémáknak, a fogalmaknak) és tartalmának alkalmazkodnia kellett a 11. évfolyamra.

¹ A részmintha adatai eltérnek a teljes létszámtól a hiányos adatszolgáltatás miatt.

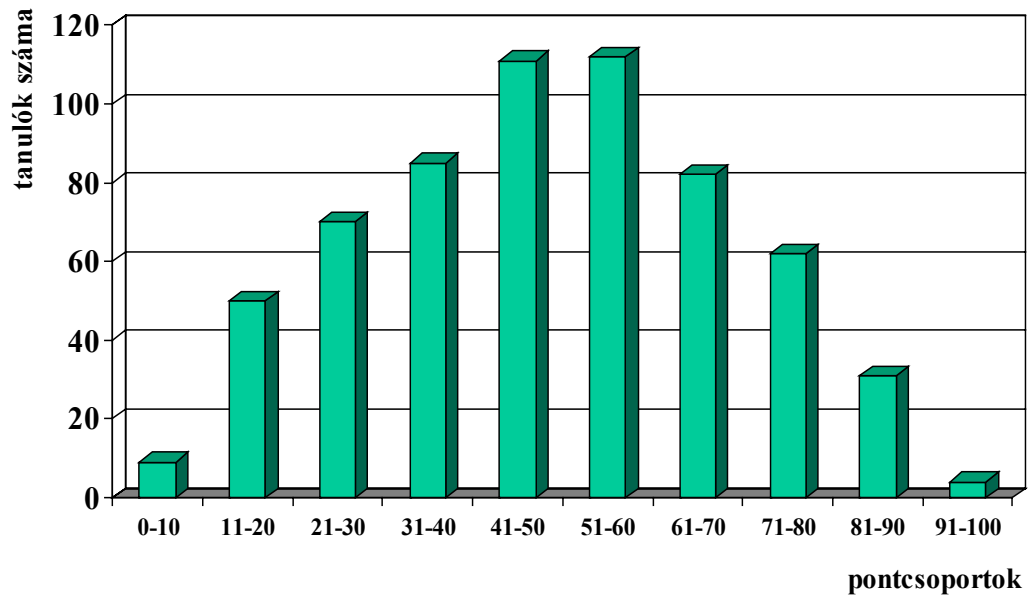
lyamosok számára redukált követelményekhez, azaz az elvárható háttérismeretekhez. Ez mindenek előtt a szövegalkotáshoz megjelölt témákra, jelenségekre, szempontokra, a szerzőkre és a művekre nézve jelentett korlátozást, így a jelzett feladatok egy részében (*érvelő esszé, műelemzés, összehasonlító elemzés, nyelvi irodalmi műveltségi feladatsor, reflektálás*) kevésbé érvényesülhetett a követelményekben hangsúlyozott kortárs kulturális jelenségvilág.

Középszint

A vizsgán a diákok 60 percnyi időtartamban megoldottak egy adott szöveg megértésére, annak kreatív alkalmazására irányuló kérdéssort, majd önálló döntésük alapján 180 percnyi idő alatt megírták a felkínált három fogalmazási téma egyikét. A tanári visszajelzések alapján általában elegendőnek bizonyult a 60 perc a szövegértési feladatsor megoldására, a 180 perc pedig a maximum 4 oldalnyi terjedelmű szövegalkotási témára. (Egyúttal ez azt is jelenti, hogy a nem a rendelkezésre álló idő növelése eredményezne jobb teljesítményt.) Míg néhány évvel ezelőtt a fogalmazás terjedelmének korlátozása (maximum négy oldal) váltott ki kritikai észrevételeket, addig most elvárhatónak már kb. maximum három oldalnyit ítélnék megvalósíthatónak a tanárok. Megjegyezzük, hogy több diák nem is használta ki a rendelkezésére álló 240 perces időtartamot.

A középszint írásbeli vizsgáján elérhető 100 pontból a vizsgázók átlagosan 49 pontot értek el. Az 571 diákból hét tanuló nem érte el a vizsga érvényességi küszöbének tekintett 10%-os teljesítményt, azaz 10 pontot. Ez a hét tanuló tehát nem kezdhethet el a szóbeli vizsgát, érettségijüket meg kellene ismételni.

Középszint – az írásbeli feladatsor eredménye

Miután azonban egy összetett feladathelyzet elé kerül a vizsgázó, az összteljesítmény arányos megoszlása mögött érdemes megnézni a két írásbeli vizsgarész – a szövegértés és a szövegalkotás– elkülönített adatait is.

A *szövegértési feladat* szövege általában 600–700 szó terjedelmű esszé, ismeretterjesztő céllal íródott tanulmány, publicisztikai mű egésze vagy részlete. A feladatok megoldása általában a kérdésre adott válasz rövid szöveges kifejtése, esetenként a megadott válaszvariációk közötti döntés.

A szövegértést vizsgáló kérdések – az adott szöveg tematikus, szerkezeti, nyelvi jellemzőinek megfelelően – a következőkre irányulhatnak:

- a szövegben közvetlenül megtalálható tény, adat, megállapítás, érv, álláspont stb. azonosítása;
- a szöveg grammatikai, stilisztikai jellemzői; ezek szövegbeli funkciója;
- a szöveg kommunikatív sajátosságai;
- a cím és a szöveg egészének viszonya;
- a szöveg egészének jelentése, jelentésrétegei;
- a szövegbeli logikai, tartalmi kapcsolatok;
- a szerzői álláspont azonosítása, értelmezése;
- a szövegbeli utalások, hivatkozások szerepe;
- a szöveg szerkezete, a szerkesztésmód, a felépítés által közvetített jelentés.

Feladat lehet továbbá

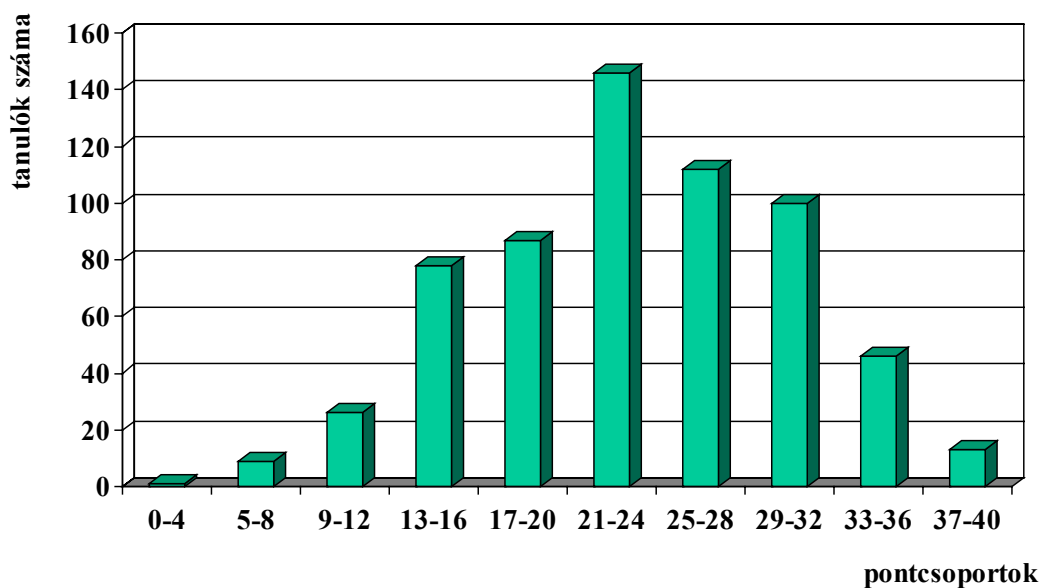
- vázlat, tematikai háló készítése;
- önálló következtetés, álláspont megfogalmazása;
- a szöveg témájához, a szövegben megjelenített álláspontokhoz kapcsolódó önálló rövid írásmű, vagy beszédmű megfogalmazása a műfaji normák követésével, a mindennapi, esetleg a hivatalos írásbeliség, illetve szóbeliség műfajainak köréből;
- a szöveg rövid, esetleg adott szempontú vagy adott címzetteknek szóló összegzése.

A vázlatírás, illetve az összegzés által kívánt fő képességek: a kulcsszók feltárása, a tematikus háló [„téma-réma viszony”] követése, a tételmondatok felismerése a különböző szövegegységekben, a szöveg fókuszának megértése, a témaváltás, az előre- és visszautalások követése, a kihagyások érzékelése, a szöveg részletezettségének követése, az ismert és új közlés elkülönítése.

(Részlet a vizsgakövetelményből).

A teljes írásbeli feladatsorban a legtöbb diák 50% körüli teljesítményt mutatott. A középszintű vizsgán új vizsgarésznek számító *szövegértési feladatsor* megoldása a mintából (is) következő elvárásnak megfelelő (64%). A vizsgafejlesztés folyamatában felmerült kritika, mi szerint a szövegértést, illetve a szövegre való különféle reflektálást igénylő tevékenység eredményességét már túl késő az érettség vizsgálni, nem igazolódott be, hiszen az adatok szerint a diákok egy része az 50% körüli vagy az alatti teljesítménysávban helyezkedik el. E feladat értékelésében a tárgyszerűséget és a megbízhatóságot a javítókulcs alkalmazása képviselte. Ez az értékelési mód nem okozott gondot, sőt a javító tanárok jól fogadták a részlegesen jó választ is megjelölő értékelési lehetőséget.

A szövegértési feladatsor eredménye

A feladatsor kérdései a vizsgakövetelményből a következő szempontokat érvényesítették:

- A szöveg összegzése adott műfajban, adott címzetteknek
- (Reklám)szöveg alkotása, adott kommunikációs céllal, adott címzetteknek
- Szavak jelentésének értelmezése
- A cím értelmezése, a cím és a szöveg viszonya
- A szerző és a téma viszonyának értelmezése
- Lexikon-szócikk írása
- A szövegszerkesztés (a nyitó és a záró bekezdés) értelmezése

A teljes mintában (n=571) a szövegértési feladatsor átlagos eredménye 26,5 pont (65,13%). Sikeres feladatnak bizonyult a szöveg összegzése adott címzetteknek, nehezebbnek számított a lexikon szócikk írása, valamint a szöveg nyitó és záró bekezdésének, e szerkesztésmód szerepének, továbbá a szöveg címének az értelmezése.

2. táblázat: A szövegértési feladatsor eredményei a teljesítmény sorrendjében, százalékban (N=571)

A kérdés jellege	Teljesítmény	Követelményhátér
A szöveg összegzése adott műfajban, adott címzetteknek	75,6	A szöveg összegzése
Reklámszöveg alkotása, adott kommunikációs céllal, adott címzetteknek	64,33	Önálló írásmű a mindennapi írásbeliség műfajainak köréből
Szavak jelentésének értelmezése	61,00	Kulcsszavak értelmezése
A cím értelmezése, a cím és a szöveg viszonya	56,16	A cím és a szöveg viszonya
A szerző és a téma viszonyának értelmezése	55,00	A szöveg kommunikatív sajátosságai
Lexikon-szócikk írása	53,55	Önálló, rövid írásmű adott műfajban
A szöveg nyitó és záró bekezdésének szerepe	46,50	A szöveg szerkezete által közvetített jelentés értelmezése

Az oszlopdiagram adatai szerint azonban látható, hogy az elvárhatóhoz képest sok diák van a 20-24-es pontcsoportban, összességében a dolgozatok majd 40%-a a részleges szövegértési teljesítmény mutatója.

A szövegalkotás

A vizsgázók három, eltérő típusú, műfajú és témájú szövegalkotási feladatból önállóan választhattak egyet. A diák által választott feladat megoldásának terjedelme maximum 4-5 oldal. A feladatok a következők:

- Érvelő fogalmazás nyelvi, irodalmi, általános kulturális, etikai, életmódbeli kérdésekről. A feladat tartalmaz egy gondolatébresztő, az érvelés tematikai hálózatára utaló szöveget, általában szövegrészletet. (E felvezető szöveg lehet kritika, esszé, publicisztikai mű, szépirodalmi mű stb. részlete. A feladat megfogalmazása nem feltételezi a felvezető szöveg egészének ismeretét.)
- Egy mű (pl. lírai alkotás, rövid szépprózai mű, drámarészlet, esetenként esszé) adott szempontú elemzése, értelmező bemutatása. A feladat tartalmazza az értelmezés kiemelt szempontját.
- Két, esetenként három szöveg (pl. szépirodalmi mű, műrészlet) adott szempontú összehasonlítása. A feladat megjelöli a szövegek összehasonlító elemzésének, értelmezésének kiemelt szempontját, pl. a tematikus, a poétikai, stílusbeli összevetést. A feladat lényeges eleme az irodalmi szövegek egymásrataltságának hangsúlyozása, az intertextualitás, evokáció különböző példái révén. (Az összehasonlítandó szövegek között megjelenhet a mindenkori kortárs irodalom.)

(Részlet a vizsgakövetelményből).

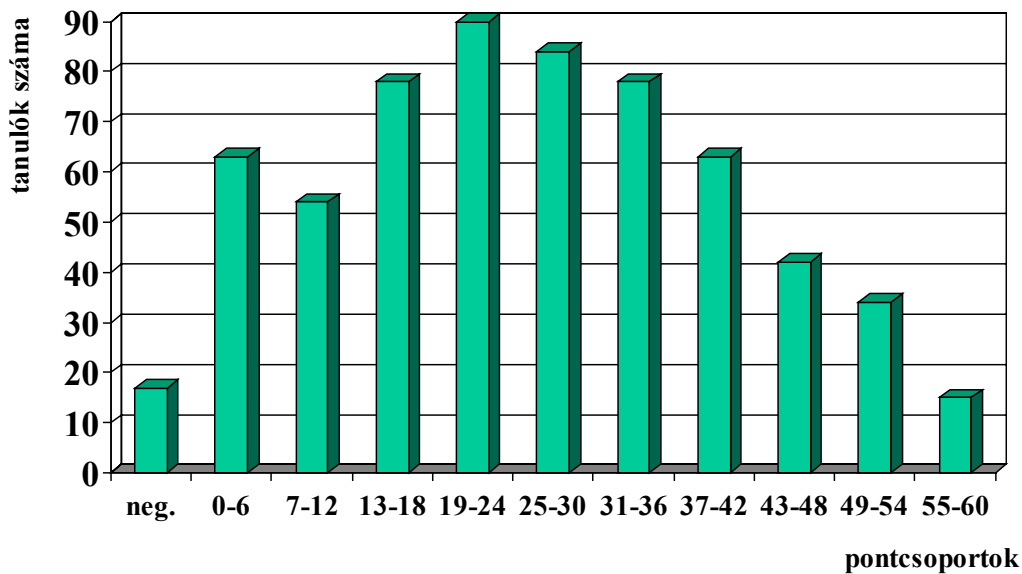
A három feladat közül választás kiegyensúlyozott, sőt az újnak számító érvelő esszét 245 tanuló, a szintén új feladattípust, az összehasonlító elemzést 174, míg az eddigi érettségien is szereplő típust, az egy mű elemzését 152 tanuló választotta. Az arányos témaválasztás jelentős eredménynek tekinthető, ugyanis a vizsgázók a „járt utat” (az egy mű értelmezése feladatot) hagyták el a járatlanért (az érvelésért és az összehasonlító elemzésért), hogy tudásukat ebben próbálják ki.

A fogalmazással elérhető pontszám 60, ebből 20 pont a tartalmi kifejtés minőségének értékelésére, 20 pont a szerkesztés, 20 pont pedig a nyelvhasználatot minősítésére használ

ható, a nehezen olvasható íráskép esetén legfeljebb 3 pont vonható le az összteljesítményből. A javító tanárok által adott pontszámok szerint a tanulói munkák nagyobb része a közepes teljesítmény körül helyezhető el. A másodelemzések szerint az amúgy a teljesíthetőséget bizonyító eredmény mellett továbbra is jellemző a gondolatvezetés egyenetlensége, a tagoltság hiánya és a „valamit mondás kényszere” miatti stílustalanság gazdagon dokumentálható jelensége.

Az eddigi kutatások eredményével összhangban áll a jelenlegi kép is, ugyanis a magyar nyelv és irodalom tanárai mindenképp a tartalmi kifejtés minőségét tartják fontosnak, ettől kevésbé választják el az értékelésben a vizsgadolgozat másik két minőségét: a megszerkesztettséget és a nyelvhasználatot. A szerkezet (tagoltság, koherencia, a műfajnak megfelelő felépítés stb.) és a nyelvi minőség (pl. szókinccs, stílus, nyelvhelyesség) megítélésére alkalmazandó analitikus kritériumok szerint adható pontszámok, úgy tűnik, még kevésbé működtek önállóan. A tartalmi kifejtésben elért átlagos pontszám 10,65, a szerkesztésben és a nyelvi minőségben egyaránt 11,81 pont ellenére, hogy a vizsgázók gondolataikat még kevésbé rendezték az adott műfajnak és feladatnak megfelelő szerkezetben. Miután az értékelési rendszer a jelenleginél szabályozottabb, a vártnak megfelelően újnak is számított az e három jelzett minőségben alkalmazandó értékelési útmutató használata.

A szövegalkotási feladat eredménye

A dolgozatokból mintát vettünk, így mód nyílt az egyes pontcsoportokhoz tartozó vizsgázók dolgozata közötti tartalmi különbségek konkrét vizsgálatára is. Az egyes *teljesítményprofilokat* (az azonos pontszámcsoporthoz került dolgozatokat) az *egy mű adott szempontú értelmezése* és az *összehasonlító elemzés* feladatában általában elkülöníti a/ a feladatban megjelölt szempontok figyelembe vétele, b/ a szöveghez tágabb kulturális kontextust teremtő utalások, kitekintések, példák és a fogalmak használata, c/ átfogóan az a szókincs, nyelvi regiszter, amivel a diák kezeli, értelmezi az általa választott témát. Elmondható, hogy e tekintetben jelentős különbség van az 5 és a 10 pontos dolgozatok között, míg a jelzett másod-elemzés több értékelési bizonytalanságot is észlelt a 10 és a 15 pontra minősített dolgozatokban. Az *érvelő esszék* minősége között értelemszerűen a/ a retorikai eljárások alkalmazása, b/ az érvekhez, a kifejtéshez önállóan választott hivatkozások (szerzők, művek), valamint c/ a

dolgozat lezárásaként kifejtett önálló állásfoglalás gondolatisága tesz különbséget. (A retorika keretében az érvelő eljárások írásbeli és szóbeli alkalmazása éppen a követelmények egyik új területéhez tartozik.)

A vizsgázók a helyesírás, valamint az íráskép minősége következtében átlagosan 8,57, illetve 0,39 pontot vesztek. A helyesírás hasonló képet mutat, mint az OKÉV² által vezetett, a 2001. évi valamennyi magyar nyelv és irodalom dolgozat felülvizsgálatára irányuló kutatás: a helyesírás jobb az általában e nyelvi normakövetésről alkotott közvélekedésnél, miközben vannak diákok, diákcsoportok, akik a levonható maximum 15 ponthoz képest ennek többszörösét veszítenék el a helyesírási hibák súlyossága és gyakorisága miatt.

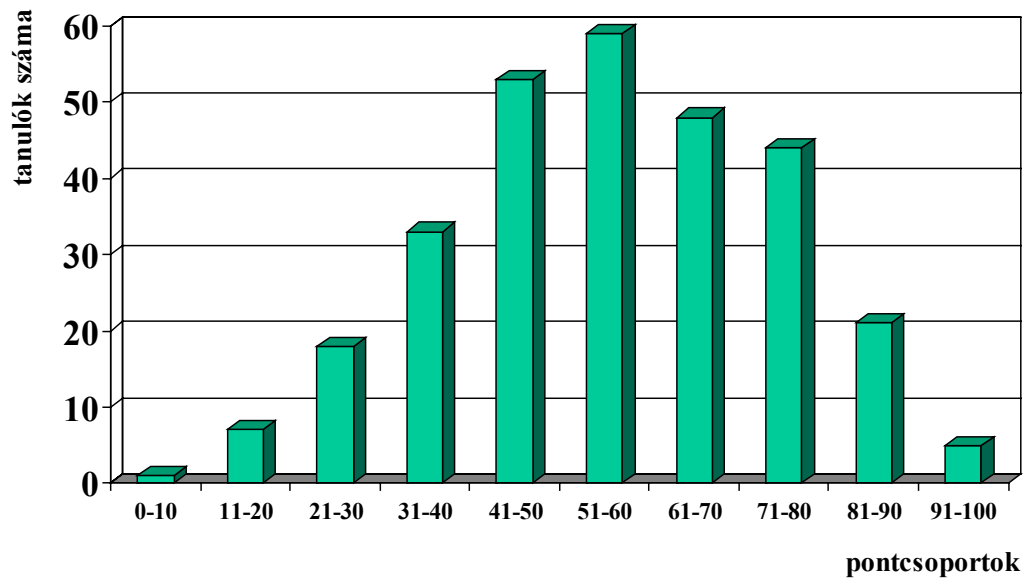
Gimnazisták és szakközépiskolások

A magyar nyelv és irodalom érettségi dolgozatai az eddigiekben sem nyújtottak azonos képet e két, érettségit adó iskolatípusban.

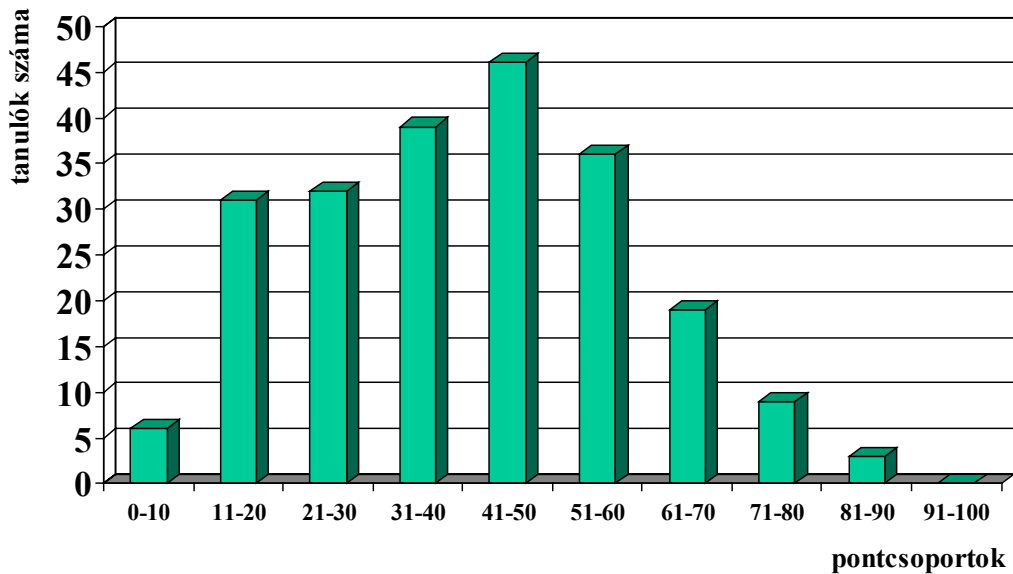
---

² Pála et al.: A magyar nyelvi oktatás eredményességének szakmai vizsgálata 2002. OKÉV, Budapest, é.n.

Az írásbeli feladatsor eredménye (gimnázium)

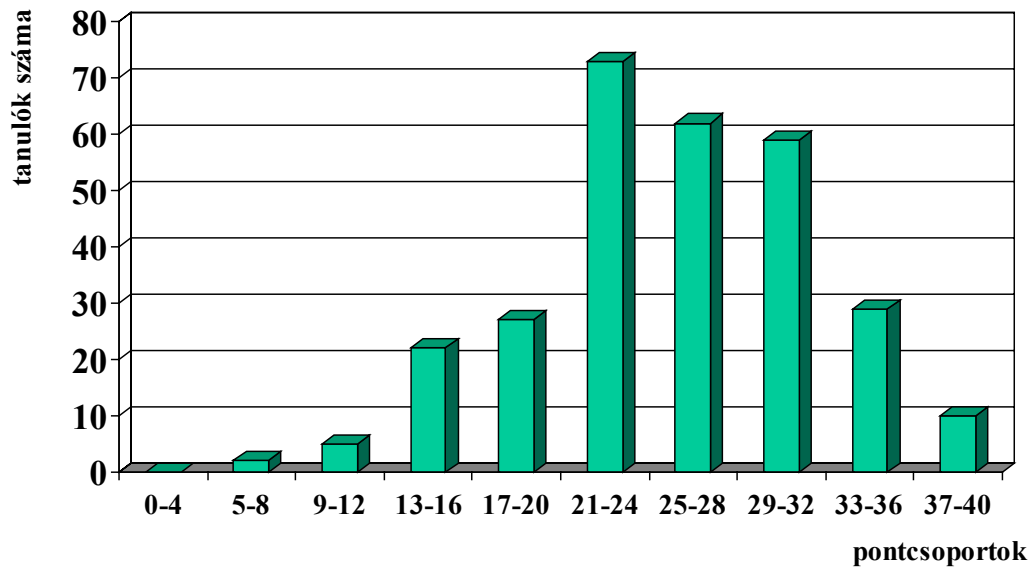

Az írásbeli feladatsor eredménye (szakközépiskola)

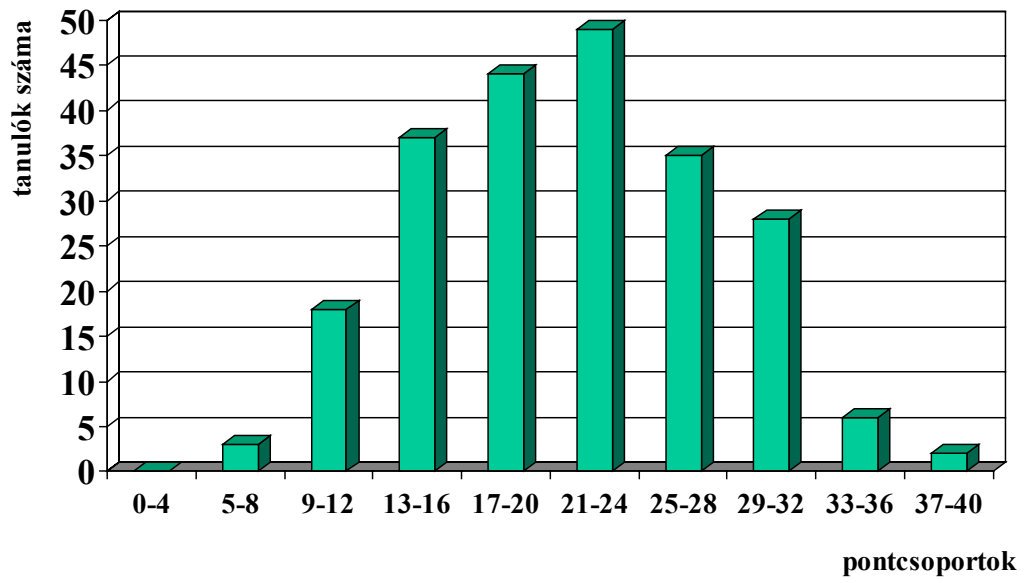

A különbség ezúttal is érzékelhető: mind a pontskála végén, a 10 pont alatti és a 80 pont feletti teljesítményekben, mind abban a pontcsoportban, ahova az adott iskolatípusban a legtöbb diák került. Ez a gimnazisták esetében az 51–60 pont, a szakközépiskolások körében a 41–50 pont. Ha közelebbről megnézzük, a két írásbeli vizsgarész, a szövegértés és a szövegalkotás eredményezi-e a pontszámegoszlások közötti eltérést, azt látjuk, hogy mindennek előtt a szövegalkotás, azaz egy adott témájú és szempontú önálló szöveg megalkotása jelentett nehezebb feladatot a szakközépiskolásoknak, de a szövegértésben is a gimnazistáktól várható el a zömében a 21–24 pontcsoport fölötti 50% feletti teljesítmény.

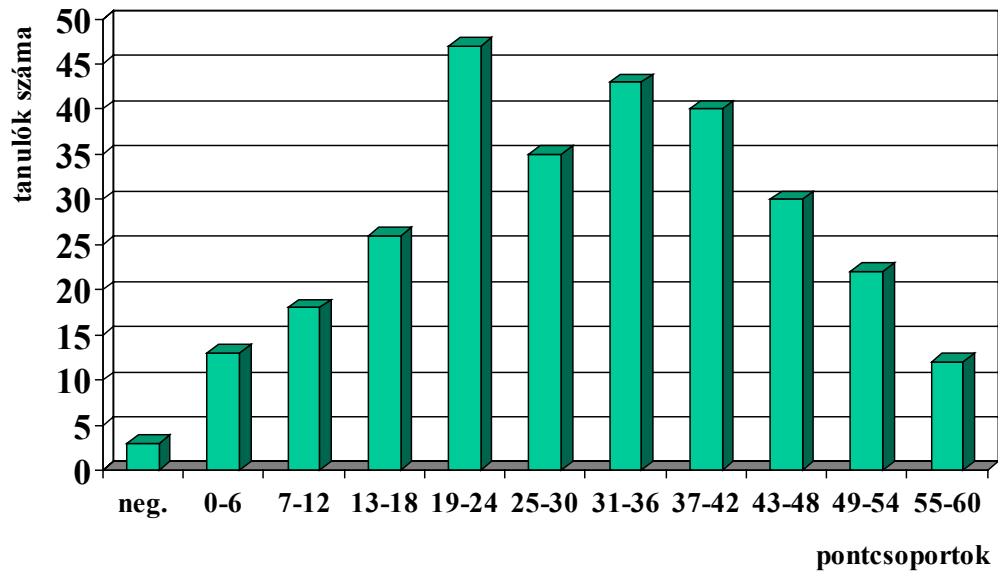
A szövegértési feladatsor eredménye (gimnázium)

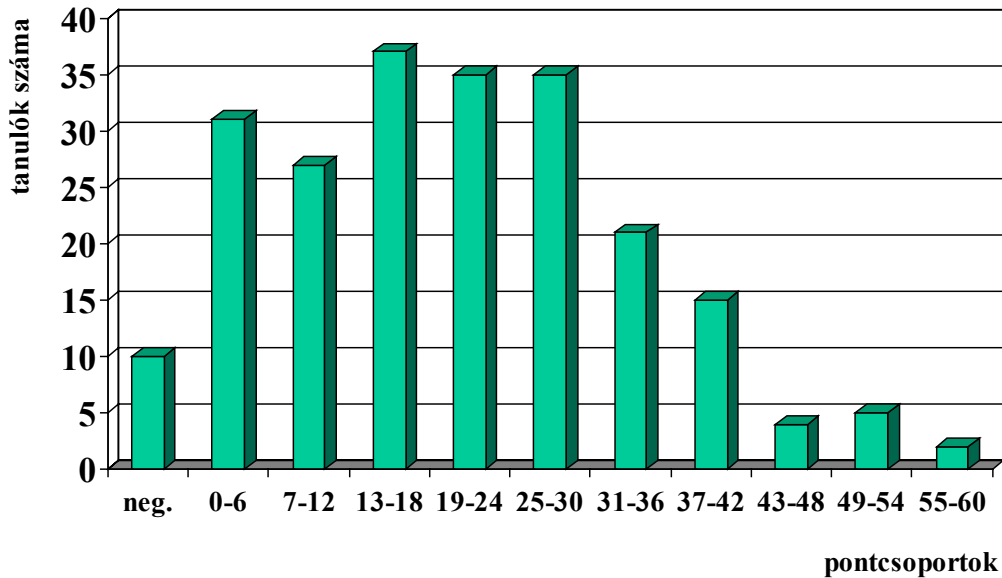
A szövegértési feladatsor eredménye (szakközépiskola)

A szövegalkotási feladat eredménye (gimnázium)

A szövegalkotási feladat eredménye (szakközépiskola)

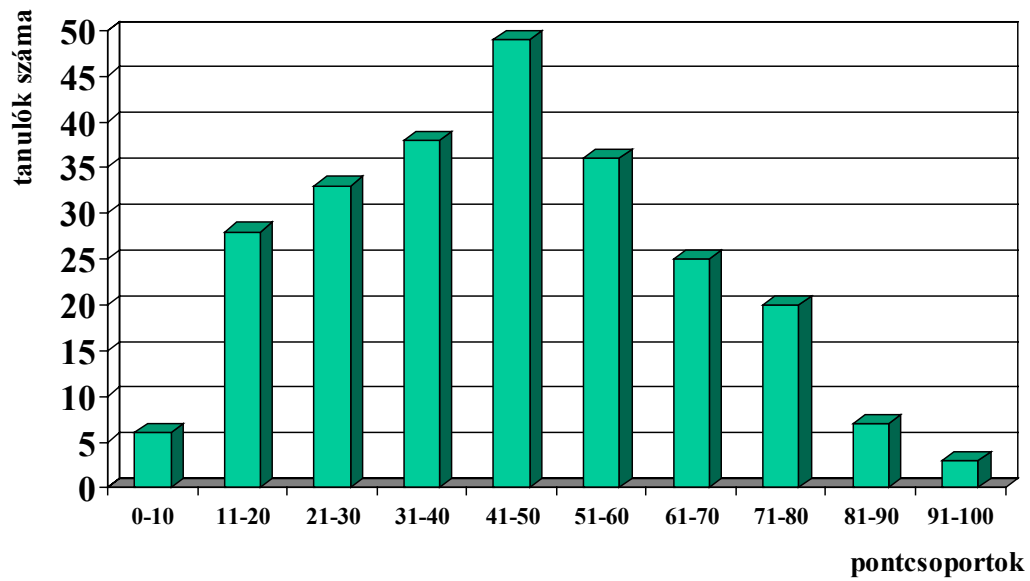

A fenti, a szövegalkotási teljesítményeket elemző diagramból figyelmet érdemel az elérhető pontszám egyharmada körül elhelyezkedők aránya: ez mind a gimnáziumban, mind a szakközépiskolában magasnak mondható. A szakközépiskolások közül összességében többen kaptak alacsonynak nevezhető 15 pont körüli minősítést, mint a gimnazisták. A jelzett eredményekbe belejátszik a helyesírás miatti pontvesztés is. Összességében azonban a vizsgázók a megváltozott fogalmazási témákat, műfajokat, az új értékelési eljárásokat figyelembe véve az 50%-ot meghaladó teljesítményt nyújtottak: a tartalmi minőségben 53,25%, a szerkesztésben 59,05, a nyelvhasználat minőségében pedig 59%-ot.

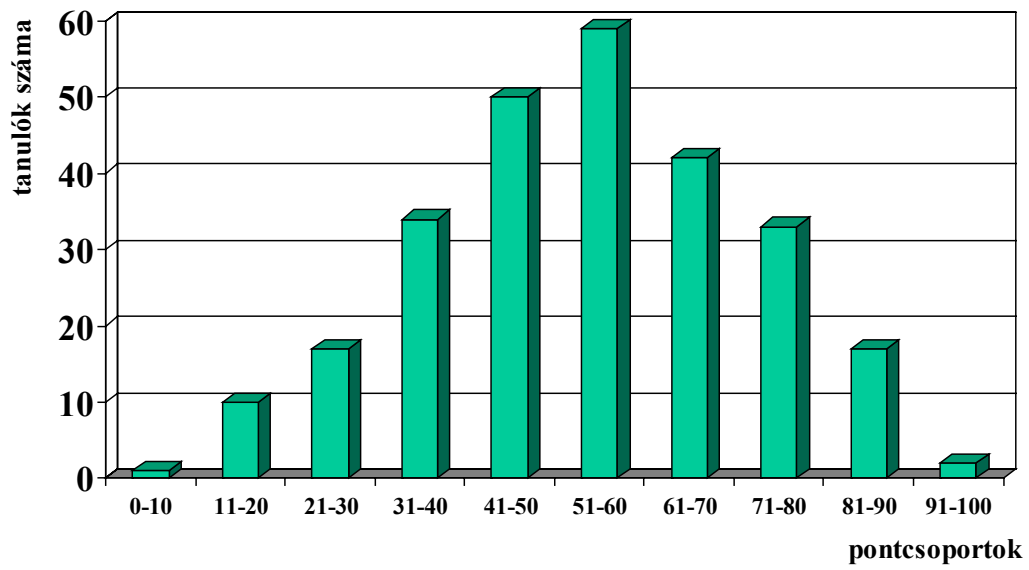
Lányok és fiúk

Több évtizedes hazai és nemzetközi értékelési tapasztalat, hogy a lányok az iskolázás e szakaszában (is) jobban boldogulnak a szavak és a szövegek világában, mint a fiúk. (Az OKÉV említett országos érettségi felülvizsgálata is ezt mutatta.) Ezúttal is ez a helyzet: a lányok mindkét írásbeli vizsgarészben magasabb pontszámokat értek el.

Az írásbeli feladatsor eredménye (fiúk)

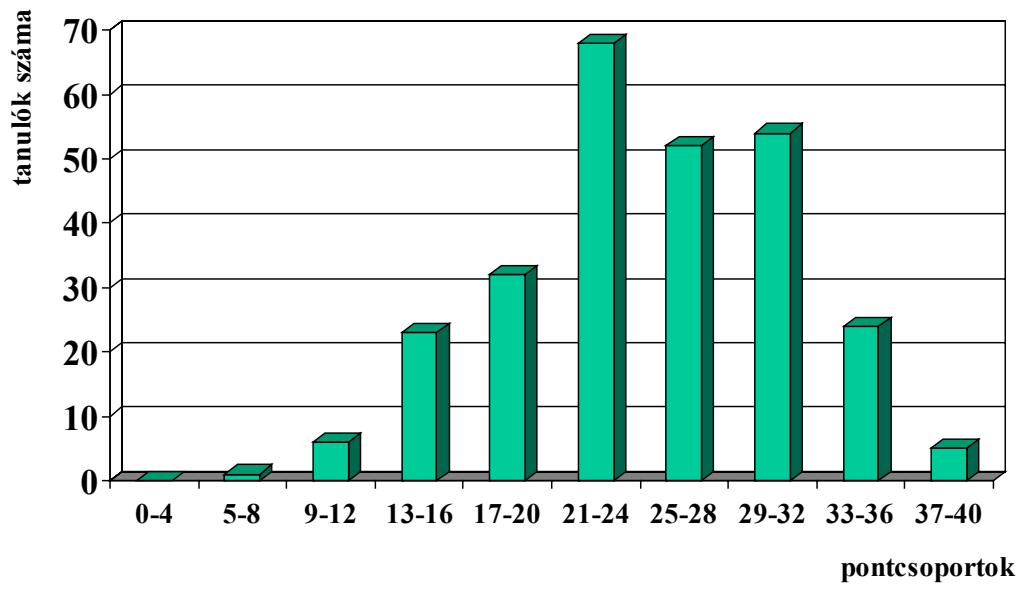

Az írásbeli feladatsor eredménye (lányok)

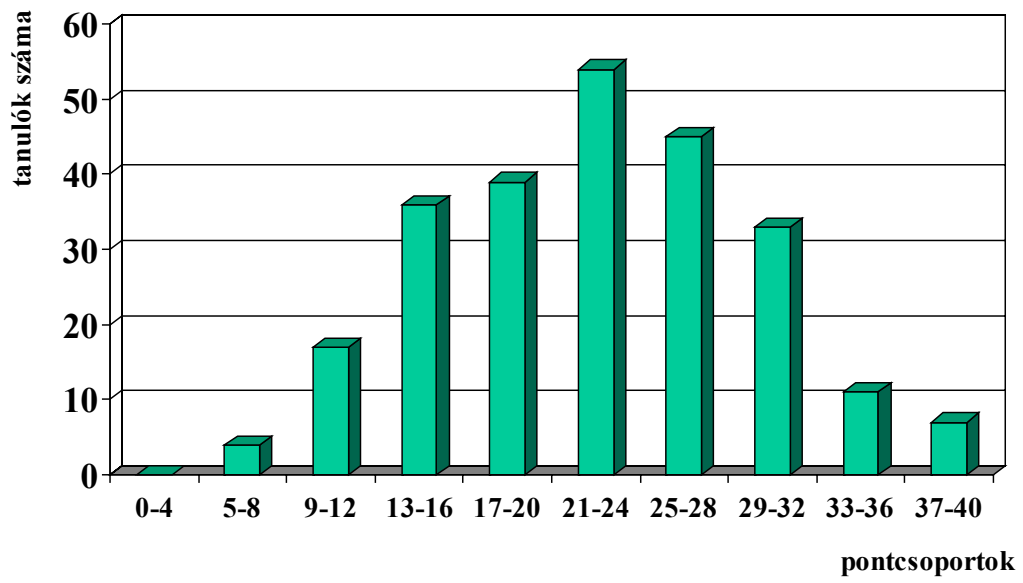

Az eltérés az 50% alatti tartományban elhelyezkedők arányában szembetűnő: különösen a 11-20 és a 21-30 körüli pontcsoportban.

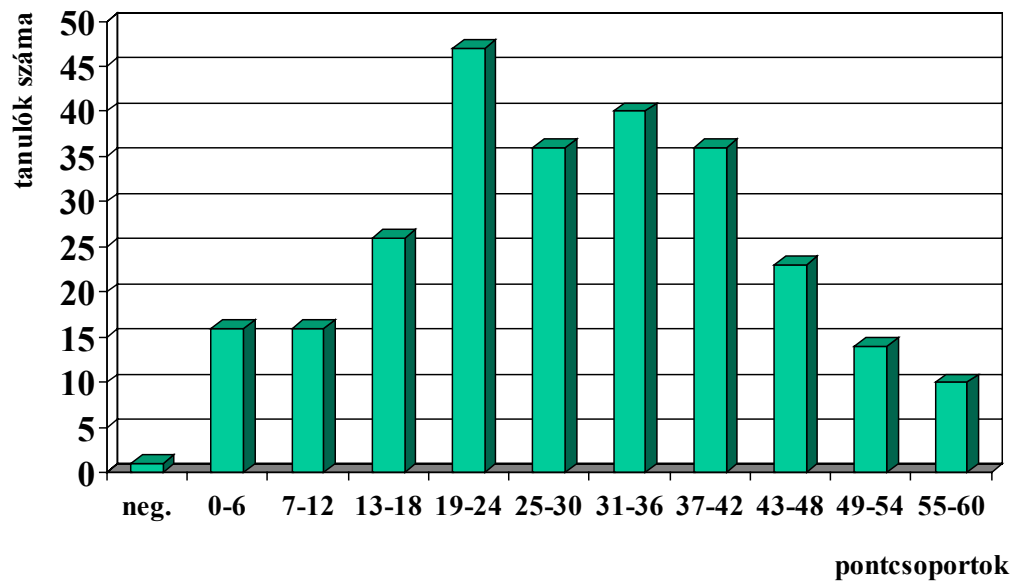
A szövegértési feladatsor eredménye (lányok)

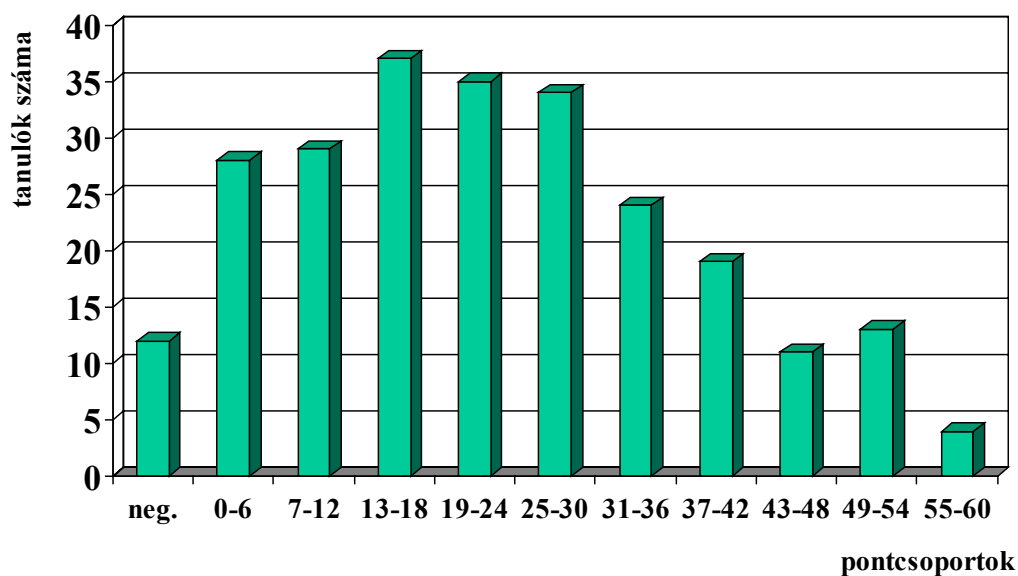
A szövegértési feladatsor eredménye (fiúk)

A szövegalkotási feladat eredménye (lányok)

A szövegalkotási feladat eredménye (fiúk)

Az összképet árnyalja a fenti két adatsor: látható, hogy a fiú tanulóknak inkább gondot okoz a szövegalkotás, miközben a magasabb pontszámúak között a két nem aránya hasonló. A fiúk és a lányok teljesítménykülönbsége tehát inkább az alacsonyabb pontcsoportokhoz tartozás esélyének különbségében ragadható meg.

Tanulások a középszint írásbeli feladatairól

A próbaérettségi megerősítette azt a meggyőződést, hogy az új magyar nyelv és irodalom érettségi követelményei teljesíthetőek, és az önállóság, a kreativitás, az alkalmazás-képes tudás irányába mozdíthatják el az írásbeli érettségit. A szövegértési feladatsor jelenléte és kötelező jellege mellett szól a teljesítmények megoszlása és – a vizsga hatásának is köszönhetően – az e képességet megerősítő, fejlesztő tanítás. A szövegalkotási feladatok, mint ahogy az adatok mutatják, tényleges választási lehetőséget kínált a diákoknak. Ugyanakkor az is figyelemre méltó adat, hogy az eddig évtizedek óta megszokott érettségi feladat, a műelemzés, semmiben nem hozott jobb eredményt, mint a másik két, újnak számító feladattípus. A tartalmi másodelemzés kiderítette, hogy a vizsgázók bátran éltek tájékozottságuk bizonyításával is az utalások, hivatkozások, példák alkalmazásával, ha a feladathoz szükségesnek érezték háttértudásuk előhívását. A kritikai észrevételek és az eredmények együttesen a következőkre hívják fel a figyelmet:

Szövegértési feladatsor

- A szövegértési feladatsorhoz választott szöveg hossza.
- Szövegtani, retorikai, stilisztikai stb. fogalmak alkalmazása a kérdésekben.
- A kérdésekben feltételezett iskolán kívüli szociokulturális szokások, háttérismeretek jellege (pl. az életmóddal foglalkozó sajtótermékek olvasása).
- A kérdések pontértékének aránya.

Szövegalkotás

- A feladatok szempontjaiban használt fogalmak.
- A feladatokban közölt információk szerkezete és mennyisége.
- A címadás (mint a feladat szóba jöhető eleme).
- A szövegek mellett közölt adatok (pl. évszám, lábjegyzet).
- Az elvárható terjedelem további pontosítása.
- A feladatokban feltételezett „iskolai” és iskolán kívüli háttértudás szerepe; az iskolán kívüli szociokulturális szokások, háttérismeretek jellege

Emelt szint

Az emelt szintű írásbeli vizsgát tevő 81 tanuló rendben megírta dolgozatát, a feladatsorra visszavezethető problémákról nem érkezett visszajelzés. Az egy adott szövegre irányuló nyelvi, irodalmi, fogalmi tájékozottságot vizsgálta, a kötelező három szövegalkotási feladat pedig az önálló áttekintő képességet, a reflektálás, problémamegoldás képességét, valamint a mindennapi írásbeliség alkalmazásával egyrészt a nyelvi-kommunikációs normák alkalmazását, másrészt a gondolkodás nyitottságát. A feladattartalmak nagymértékben alkalmazkodtak a 11. évfolyamosoktól elvárható tudáshoz. Ez viszont korlátozta a lehetséges témákat, de a feladattípusokról teljes képet nyújtott. A vizsgakövetelmény a következőkben tesz különbséget a vizsga két szintje között:

- Az írásbeli vizsgafeladat-sor szerkezetében;
- Az írásbeli vizsgafeladatok jellegében,
- A szóbeli témakörök, illetve tértelkek megjelölésében,
- A vizsgafeladatok jellege által kívánt háttértudásban,
- A vizsgateljesítmények értékelésében.

Az emelt szint feladataitól elvárható például művek, problémák beágyazása megjelölt összefüggésekbe, az önálló kifejtés lehetősége, problémaérzékenység, kritikai-elemző viszony és értékítélet tárgyyszerű alátámasztása, az értelmezés relevanciája, az értelmezés többrétegűsége, az elemzés többszempontúsága.

A nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor egy alkotáshoz (lírai műhöz, szépprózai alkotáshoz, illetve részletéhez, esszéhez, értekező prózához vagy annak részletéhez) kapcsolódik. Szépirodalmi művek kijelölése esetében a szerzők általában a vizsgakövetelményekben szereplő korszakok alkotói. A feladatsor nyelvi és irodalmi ismeretek alkalmazását, fogalmak felismerését, azonosítását, esetenként definícióját tartalmazza, különböző történeti, műfaji, tematikus, motivikus összefüggések feltárására irányul, továbbá tartalmaz a vizsgálandó szöveg nyelvi, grammatikai, retorikai, stilisztikai, szövegteni, helyesírási jellemzőire irányuló kérdéseket.

A szövegalkotási feladatsor három, különböző témáról adott szempontú és műfajú önálló szöveg alkotását tartalmazza.

- Egy adott mű vagy irodalmi, kulturális, esztétikai, bölcséleti, etikai kérdés értelmezése, értékelése adott terjedelemben.
- Érvelő szöveg megfogalmazása: reflektálás egy jelenségre, korjelenségre
- Egy valamely gyakorlati szövegfajta megalkotása (*pl. vitaindító, hozzászólás, kérvény*), esetenként adott címzetteknek, megjelölt kommunikációs helyzetben, illetve adott műfajban.

A feladatok bármelyike lehet szövegbázisú (*pl. irodalmi művet közlő, az esszé, a kifejtés, értékelő érvelés alapjául szolgáló rövid felvezető idézetet tartalmazó*) vagy szövegbázis nélküli.

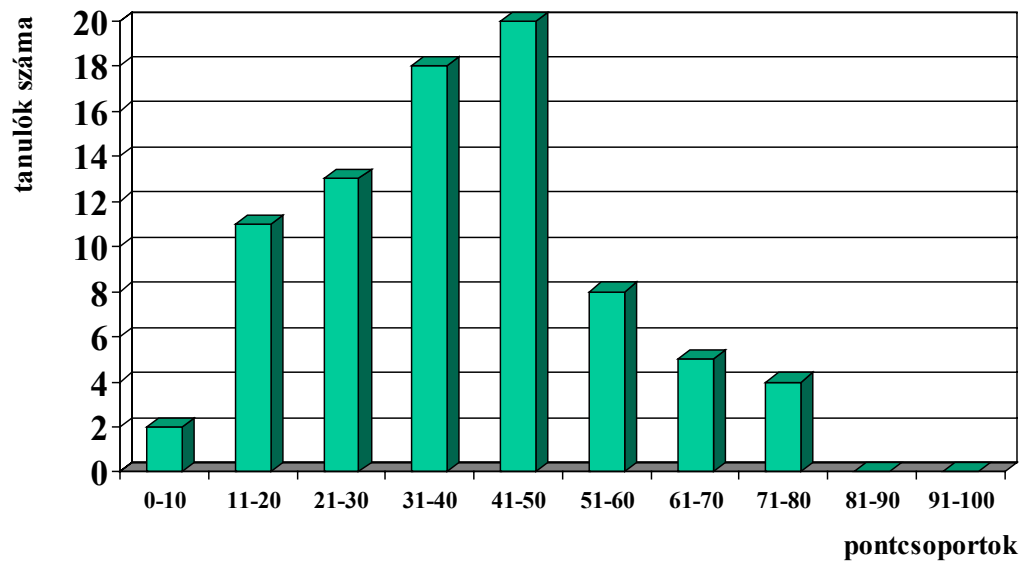
Részlet a vizsgakövetelményből.

2. táblázat: Az emelt szint írásbeli feladatai

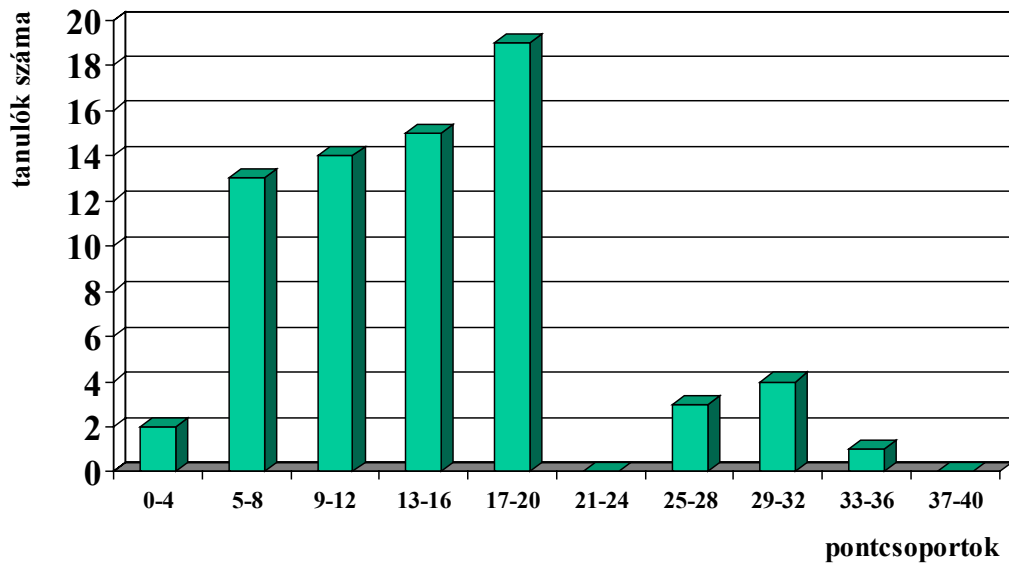
Nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor	Egy mű értelmezése	Reflektálás egy jelenségre, korjelenségre	Gyakorlati írásbeliség
40 pont	25 pont	20 pont	15 pont

Megjegyezzük, hogy a minta kis elemszáma miatt igen korlátozott érvényességű következtetéseket lehet csak levonni a feladatsornak a tanulói teljesítmények vizsgálatán keresztül történő „működéséről”. Az összteljesítmény az elérhető maximális 100 pontból átlagban a felét mutatja, a legtöbb dolgozat a 41-50 pont közötti csoportba tartozik. A feladatsor egyes összetevőjén eltérőek a kapott pontszámok: a nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor 39%, az egy mű elemzése (az eddigi írásbeli típusfeladata) 21,72%, a reflektálást kívánó érvelő esszé 43,2%, a gyakorlati írásbeliség pedig 57,87%-os eredményű. Amint várható volt, a vizsgázók teljesítmény nem egyenletes: ugyanaz a vizsgázó eltérő pontértéket kapott a különböző feladatokra nyújtott teljesítményére. Egy dolgozat írójának kellene megismételnie a vizsgát a 10% alatti eredménye miatt.

Az emelt szintű írásbeli feladatsor eredménye

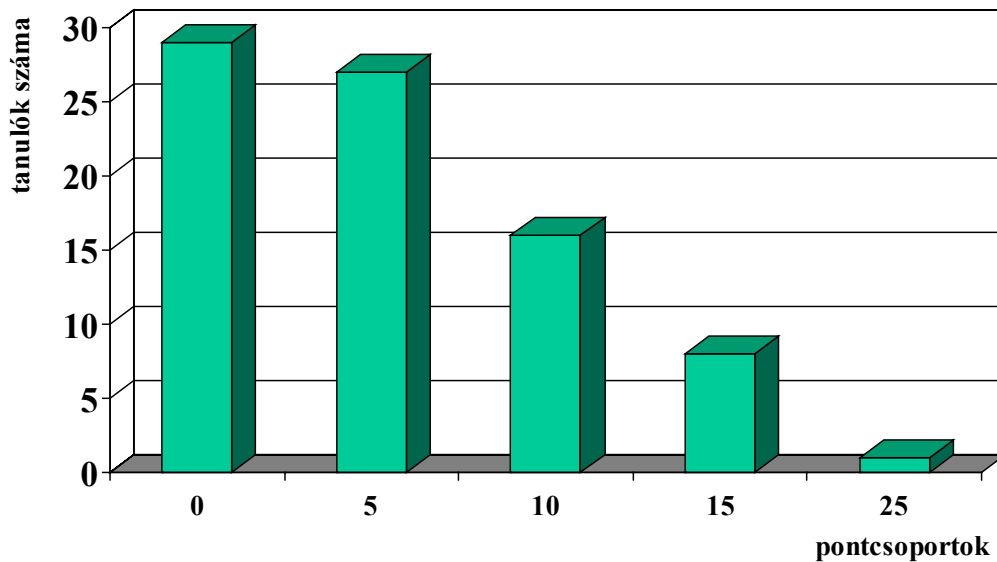
A nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor eredménye

Az emelt szint nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsora 39%-os összeteljesítményt eredményezett. A 30 itemből 11 kérdést (ez az összes kérdés 36,6%) oldott meg a tanulók több mint 50%-a. Ezek a következők: példaszöveg alapján költői kép megnevezése (hasonlat), utalás A köpönyeg című Gogol műre, a Szózat idézése megkezdett sorok alapján, példaszöveg alapján alakzat megnevezése (halmozás), példák a magány életérzésének témájára, utalás Arany Hamlet-fordítására, az adott műből szállóige idézése, a mű beszédmódjának megnevezése, példaszöveg alapján költői kép megnevezése (metafora), régies szóalakok jelentésének értelmezése, a szövegkohézió nyelvi eszközeinek megnevezése példával, példák a magyar hazafias költészet hagyományára. A vizsgázók bizonytalanságot mutattak néhány kérdéstípus

megoldásában, így például a stílusesszók szerepének értelmezésében, az evokáció felismerésében és megnevezésében, az adott versszöveg kulcsszavának, illetve alap-toposzáinak értelmezésében. Keveseknek sikerült a szöveg verselésének felismerése, megnevezése, valamint néhány név, adat összekapcsolása Arany János életművével.

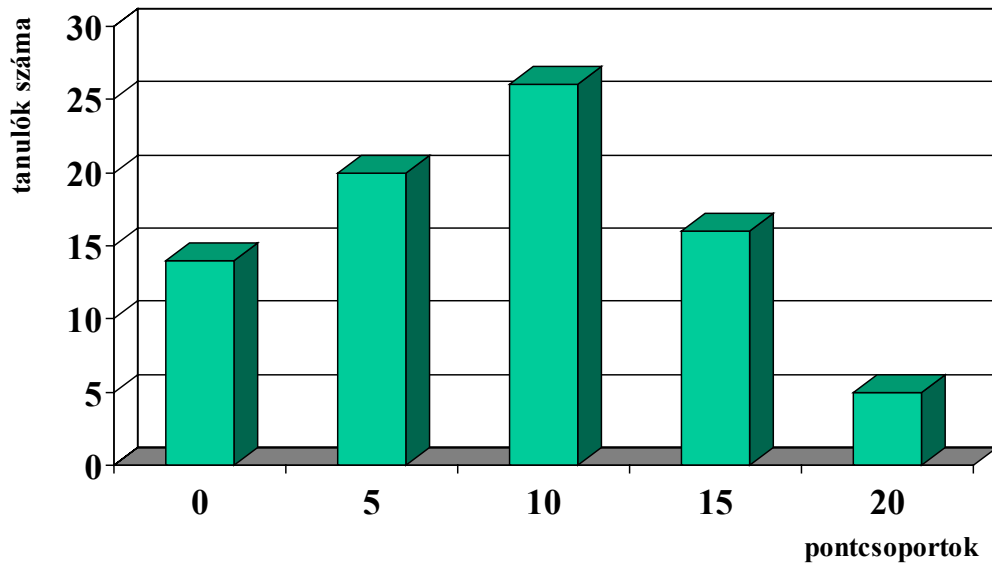
A műelemzés eredménye

Az egy mű elemzése típusú feladat műfaj történeti összefüggés kifejtését kívánta. A dolgozatok tartalmi elemzése alapján megállapítható, hogy a/ a fogalmak alkalmazása, b/ a történeti látásmód, c/ a műfaj történeti példákra való hivatkozás, d/ valamint a nyitó és a záró bekezdésben felvetett, önálló szempont, gondolat gazdagsága tesz különbséget az egyes pontcsoportokhoz tartozók teljesítményprofilok között.

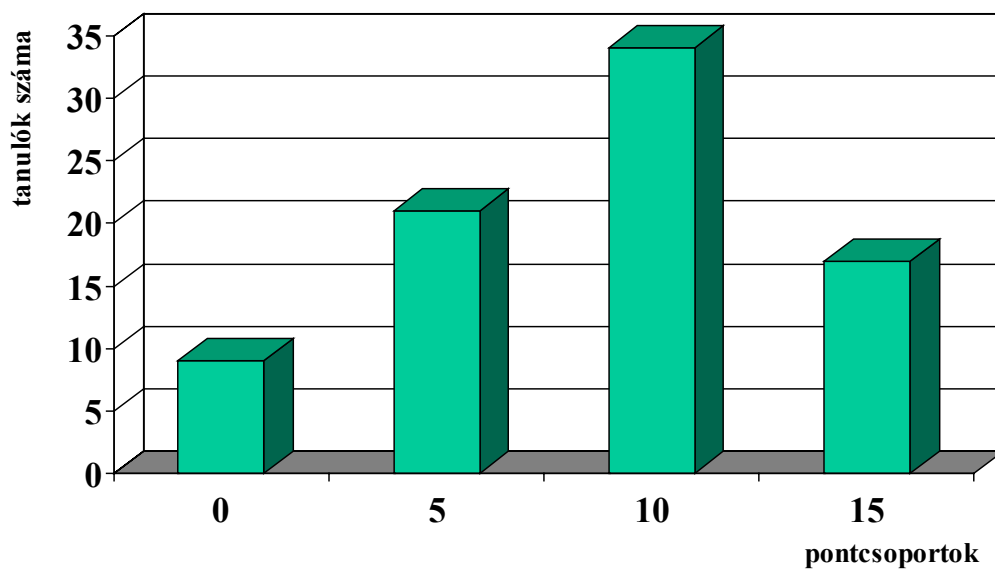
A kalandnak mint cselekményszervező elvnek a tartalmi megközelítését tekintve több sikeres eredményű dolgozat íródott. A *reflektáló esszé* eredménye meghaladta az előzetes várakozást, a dolgozatok írói nagyszámú példával, utalással (szerzők, művek említésével, stílustörténeti hivatkozásokkal) támasztották alá véleményüket. A Babits Mihálytól idézett felvezető szöveg valóban támpontot, segítséget nyújtott a jelölteknek. A teljesítmények közötti különbség lényegében az absztrakciós képességben ragadható meg. A jó dolgozatok írói léptek túl azon a közkeletű felfogások, mely szerint a kaland az irodalmi művek ún. szórakoztató jellegéhez tartozó „járulékos” elem.

A „reflektálás egy jelenségre” feladat eredménye

A gyakorlati írásbeliség feladata egy vitaindító megírását kívánta, adott témában, adott címzetteknek. A teljesítményprofilok között eltérést eredményező tartalmi összetevő a retorikai megoldások alkalmazása, a tartalmi érvek gondolatisága, utalások, példák említése. Ahogyan az alábbi diagram mutatja, e feladat tűnt a legsikeresebbnek, egyúttal ez is világított rá újra a retorikai tudás (itt a vitaindító) alkalmazásának szükségességére.

A gyakorlati írásbeliség feladat eredménye

Tanulások az emelt szint írásbeli feladatairól

A feladatsor az emelt szint funkciójának megfelelően többoldalú képet adott a vizsgázók nyelvi, irodalmi tájékozottságáról, önállóságáról, problémamegoldó képességeiről. A feltevés szerint az eredményeket e vizsgaszinten jobban befolyásolta a 11. évfolyam, ugyanis az az átfogóbb jellegű tudás, amit az emelt szintű írásbeli képvisel, nagyobb eséllyel tud megmutatkozni a középiskolai tanulmányok végeztével. A feladatsor kialakításában figyelembe vehető tapasztalatok a következők:

- A nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor kérdéseinek jellege.
- A műelemzésben felvetett szempont által kívánt háttértudás „terjedelme”.
- A feladatot felvezető szövegek szerepe.
- A gyakorlati írásbeliség életszerűsége.
- A feladatokban feltételezett iskolán kívüli szociokulturális szokások, háttérismeretek jellege (pl. tapasztalat a mobiltelefon hatásáról a mindennapi nyelvhasználatra).

Az értékelés³

A magyar nyelv és irodalom írásbeli vizsgáján teljesen új elem az értékelési útmutató kötelező érvényű használata, természetesen azzal a megszorítással, hogy a közölt választól eltérő minden jó megoldást értékelni kell. A szövegértési feladatsor értékelése tartalmazta az adható pontokat és a válaszelemeket, lehetővé téve a részlegesen jó válaszok értékelését is. Jogos kérésként merült fel, hogy a továbbiakban legyen pontösszesítő lehetőség a szövegértési feladatsor után is.

A szövegalkotási feladatok értékelése egyrészt általános szempontok szerint, a tartalmi kifejtésre, a szerkesztés minőségére és a nyelvhasználatra, stílusra vonatkozó kritériumok alkalmazásával, másrészt témafüggő tartalmi összetevők figyelembe vételével történik. Az útmutató közli a pontszámokat csökkentő tényezőket is. Mindebből következően a javító tanárnak az eddigiekhez képest több időt kell töltenie egy-egy dolgozat minősítésével.

A megváltozott értékelési eljárást általában elfogadják a tanárok, mert „nagyobb a differenciálási lehetőség, mint a hagyományos kalkulusokkal”, „jól értelmezhető az elvárható elemek felsorolása”, „a tartalmi elemek megfogalmazása lényegre törő, pontos és széleskörű”.

A továbbiakban is érvényesíteni kell a tartalmi elemek kulcsszószerű közlését, valamint a tartalmi, a szerkesztésbeli és a nyelvi minőséget csökkentő tényezők részletezőbb felsorolását.

Az értékelésben felvetődött, hogy érdemes lenne a még értékelendő minimális terjedelem közlése. Javaslatként merült fel az adható pontcsoportok mellett a köztes pontszámok kérdése.

A javító tanárok jól érzékelik az útmutató összeállítójának tipikus dilemmáját: az elvárás szintjének és a teljesíthetőség racionalitásának egyeztetését, valamint az értékelési útmutató részletezettségének mértékét. Rövid távon, a vizsga bevezetésének időszakában jogos és érthető igény a minél több szempontra kitérő analitikus értékelési kulcs alkalmazása, hosszabb távon azonban éppen a jó teljesítmények gátjává válhat azáltal, hogy erősíti az ún. „vizsgára tanítás és tanulás” amúgy nem kívánatos gyakorlatát. Józanul reagálva a részletezettség igényére, számolnunk kell/ene azzal, hogy a sokféle szempont kontrollálhatatlan selekciója később az értékelési gyakorlatban történne meg. (Általánosan érvényes nagy múltú kutatási tapasztalat, hogy egyszerre hét szempontnál többre nem tud kiterjedni az értékelő figyelme). Az esszé típusú teljesítmények értékelésében az objektivitás növelésének módja az értékelők képzése, e képzési folyamatban az eltérő értékfelfogások közelítése, közös etalonok kialakítása, valamint a közmegegyezéssel bíró analitikus szempontok alkalmazása. E feltéte

³ Az értékelésről mondottak forrása egyrészt az egyes pontcsoportokhoz tartozó dolgozatok témánkénti áttekintése, valamint a tanári kérdőívek válaszai.

lek együttesen képesek mind a megbízhatóság növelésére, mind az értékelés fejlesztő hatásának érvényesítésére.

A SZÓBELI VIZSGA⁴

A magyar nyelv és irodalom szóbeli vizsgája a tételek tartalma és feladatmegoldásra összpontosító jellege, a kérdésekben vizsgált tudás, valamint az adott kritériumokra épülő és pontszámmal történő értékelés miatt az eddigtől eltérő vizsgahelyzetet teremt. A szóbeli vizsgájának tételsora mindkét szinten a követelmény témaköreire épül. A tételekről elhangzó jellemző vélemények egy része szerint a feladatok érdekesebbek, izgalmasabbak, kreatívab-
bak, mint az iskolai számonkérés, néhányan viszont nem érzékelték jelentős változást.

A magyar nyelv és irodalom szóbeli vizsgája mindkét egy nyelvi és egy irodalmi tétel megoldását várja el. A két tétel előadására számítható 15 perc helyett több vizsgáztató is 20 percnyi felelési időt javasolt a két különálló tétel, illetve a méltányos pontozás értékelés érdekében.

Előadásmód (25 pont)	Tartalom (25 pont)	Megfelelő szóhasználat	Világos tagolás	Logikus érvelés	Lényeg- kiemelés	Rendszerezés
	Nyelvtani-					
	Irodalmi-					
	Kulturális-					
	tájékozottság					
	Tárgyi tudás					
	Gondolatgazdagság					
	Memoriter					

A vizsgáztató tanárok véleményét megosztotta a szóbeli feleletre adható maximum 50 ponthoz tartozó fenti értékelési kritériumrendszer. Egyesek szerint jó az előadásmód és a tartalom szempontrendszere, mert életszerűsége mellett a nyelvi és az irodalmi tudás integrált felfogását képviseli, míg mások nehezményezték, hogy az 50 pont (azaz 25-25 pont) nem a nyelvi és az irodalmi felelet, mint egymástól két eltérő teljesítmény között oszlik meg.

Az értékelési kritériumokról kialakultak eltérő vélemények: egyesek szerint a szempontok részletezettsége gátolja a feleletvezetés koncentrációját, a szóbelin minimálisra csökken a szemkontaktus, ha a vizsgáztató tanár a rovatokban jegyezget, míg mások szerint a válaszok lehetséges elemeit az érvényesítendő szempontok megfelelően számba vették, emellett teret hagytak a mérlegelésnek. A szempontokat egészében jónak találták a vizsgáztatók, bár egyesek szerint túl részletesek, mások szerint viszont még több strukturáló szempontot kellene alkalmazni.

Egészében általános vélemény viszont, hogy az írásbeli és a szóbeli vizsgateljesítmények alapján összesített eredmény jól tükrözi a jelölt felkészültségét.

⁴ A szóbeli vizsgáról mondtak egyrészt a tanári kérdőívekre, elemzése, másrészt a vizsgajegyzőkönyvekre épülnek.